

Омурбеков А.М.

АКБАРАНЫН КӨЗ ЖАШЫ ЖАНА ЧЫНЫГЫ ТУРМУШ

Омурбеков А.М.

ПЛАЧ ВОЛЧИЦЫ АКБАРЫ И РЕАЛЬНАЯ ЖИЗНЬ

А.М. Omurbekov

CRYING WOLF AKBARA AND REAL LIFE

УДК: 37.013

Заманыбыздын залкар жазуучусу Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун чыгармалары көптөгөн мамлекеттерде ар кандай тилде басылып чыгарылган. Ошондуктан анын окурмандары чыныгы турмуштагы окуяларга күбө болушкан. Мисалы: Жамийла, Данияр, Дүйшөн, Алтынай, Бостон, Базарбай, Танабай, Орозкул, Нургазылар, өзүнүн эле замандаштары болушкан. Ал жазган темалар боюнча көптөгөн спектаклдер коюлуп бир канча кинотасмалар тартылган. Мисалга алсак, “Биринчи мугалим”, “Караиш-караиш” Футзиямадагы окуялар, окуя кадыр тун Улан ж.б. көптөгөн кинотасмалар тартылган. Менин айтайын дегеним Чыңгыз Айтматовдун “Кыямат” романындагы Акбаранын көз жашы окуясына окшош ушул заманда болуп өткөн окуяны окуучуларга сунуштайын деп жатам. Окуя 2005-жылдарда Ош облусундагы Кара-Суу аймагында болуп өткөн эле. Анда окуяны башынан тизмектеп айтып берейин деп чечтим.

Негизги сөздөр: жашоо, Акбара, кинотасма, заман, чыгармалар, окуялар, спектаклдер.

Работы талантливого писателя Чыңгиза Айтматова были опубликованы во многих странах на разных языках. Поэтому, его читатели были свидетелями реального жизненного опыта. Например, Джамийла, Данияр, Дүйшон, Алтынай, Бостон, Базарбай, Танабай, Орозкул, Нургазы были его же современниками. На темы которые он писал поставлено много спектаклей, снято несколько фильмов, например: “Первый учитель”, “Караиш-караиш”, “Восхождение на футзияму” и другие кинофильмы. В этой статье я хотел рассказать ученикам историю которое похоже на историю плач волчицы Акбары из романа “Кыямат” Ч.Айтматова. Эта история произошла в 2005 году в Ошской области на территории Кара-Суу.

Ключевые слова: жизнь, Акбара, кинофильм, современность, произведения, события, спектакли.

The works of the talented writer Chyngyz Aitmatov were published in many countries in different languages. Therefore, its readers have witnessed real life experiences. For example: Jamilya, Daniyar, Duyshon, Altnay, Boston, Bazarbay, Tanabay, Orozkul, Nurgazy were his contemporaries. On the topics that he wrote, many performances were staged, several films were shot. For example: “First teacher”, “Karash-karash”, “Climbing futsiyama” and other films. In this article, I wanted to tell the students a story that is similar to the story of the crying of the she-wolf Akbar from the novel “Kuyamat” by Chyngyz

Aitmatov. This story came in 2005 in the Osh region on the territory of Kara-Suu.

Key words: life, Akbara, film, modernity, works, events, performances.

Азыркы учурда дүйнө эли ааламга белгилүү болгон чыгаан сүрөтгөр жазуучубуз Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдык мааракесин салтанаттуу белгилеп жаткан учуру. Ч.Т. Айтматовдун окурманы катарында анын чыгармаларындагы каармандар дээрлик чыныгы турмушта жашап өткөн, биздин ан-сезимибизге жакын каармандар экендигине күбө боло алабыз. Мисалга алсак Жамийла менен Данияр, Дүйшөн менен Алтынай, Орозкул менен Нургазы, Бостон менен Базарбайлар [1], ж.б. каармандар кече эле биз менен чогуу жашаган каармандар деп элестетип койсок болот. Ошондой эле чыгаан жазуучубуз биздин замандаштарыбыз эле эмес, алар менен кошо аралашып жашаган жаныбарлардын да адамга тийгизген таасирлерин да терең философиялык жактан ачык чагылдырып жазып калтырып кетпедиби. Адамдын жашоо тиричилиги табигат кучагында ар кандай шартта ар кандай натыйжага ээ болорун кылым карыткан ата бабаларыбыз турмуштан билип келе жаткандыгына баарыбыз күбө катары билебиз. Менин жашоомдогу өз башым менен күбө болгон турмуштагы орунттуу бир окуяны силерге айтып берүүнү туура көрүп отурамын. Анда мен жогорку окуу жайын аяктагандан кийин, башкача айтканда Ош шаарындагы Төлөйкөн кичи районунда жашап калдым. Жаштыгын барда таш чайна демекчи бош убактыбызда жаштар футбол, волейбол ойноого, ал эми орто жаштагылар ордо атышуу менен көп алектене баштадык. Алардын арасында кичинемден чүкө атып ойноп жүргөн мен да бармын, колума ылайыктуу томпой таап алып жаштар менен мен да ордо атышууга астейдил кирише баштадым, ордо оюну мени тез эле өзүнө азгырып алды окшойт аткан чүкөлөрүм чийиндин сыртына зымырап чыга баштады, кол келип калган учурларда ичке отуруу менен алгач 5-10 бара-бара 15-20 чүкөгө чейин чертип чыгарууга үйрөнө баштадым. Алгач бир команданын андан кийин шаардык, облустук команданын катарына

мүчө катары илине баштадым. Убакыт учкан куштай зымырап өтүп отуруп облустук ордо оюнчуларынын башчысынын (капитанынын) да милдетин да аткарууга туура келди. Командада ар кайсы кесиптеги ар кандай курактагы чыгаан, эпчил, шамдагай жигиттер топтолушту. Ойносо оюнга тойбогон баары бир максаттагы ынтымактуу жигиттер топтолуптурбуз. Ынтымак бар жерде ырыс бар демекчи баарыбыз уюшумдуу команда катары түзүлүп калыптырбыз. Алгач Ош шаарынын бир кичи (ХБК) районунун командасына [2], андан кийин шаардык курама командага, андан кийин барып Ош облустук курама командага айландык. 1994 жылдагы Ордо оюну боюнча Ош областык топтун курамында төмөндөгү жаштар топтолгон элек, алар:

1. Омурбеков Адамкалый (капитан)
2. Абдышов Ибраим
3. Ускенбаев Казымбек
4. Калыгулов Зулумбек
5. Кыдыршаев Акмат
6. Самиев Тыныбек
7. Мырзаев Мухамедалы
8. Жусупов Алибай
9. Урустемов Жаныш
10. Абдуллаев Маматсабыр

Аталган команда ошол жылы Кыргыз Республикасынын ордо оюну боюнча өткөн спартакиадасында 3 орунду биринчи жолу камсыз кылууга жетише алган эле. Андан кийин Манас эпосунун 1000 жылдык мааракесине карата өткөрүлгөн Кыргыз Республикасынын чемпионатында байгелүү экинчи орунга жетише алдык. Бул мелдеште биздин команданын мүчөлөрүнөн [3] Ибраим Абдышов, Зулумбек Калыгулов жана Акмат Кыдыршаевдер өтө чоң чеберчиликтерин көрсөтүшкөн эле. Арадан 3-4 жыл өткөндөн кийин Карасуу районунун Тээке айылы тараптан Абидин Адылов деген жигит ордочулардын арасында пайда болду, ал өзү колу буту узун шадылуу жигит экен, чабылбаган чон сол томпой менен оң колу менен ойногон, чүкөнү да ошол томпойу менен эле чертип, кадап ата баштады, балдар кудай буюрусун арабызга чебер жакшы оюнчу кошулду деп сүйүнө баштадык. Абидин да жакшы жигиттерге кошулгандыгына ыраазы болуу менен тез эле командага кошулуп ойной баштады. Командалык машыгууларга кеч калбастан убактысында келет, начар ойногон балдарга өз кеңештерин аябастан берүү менен туура мамиле жасай алаар эле. Бара бара кураманын негизги оюнчусуна айлана баштаганын сезе баштадык. Мүнөзү токтоо, кичи пейил, шайыр, жапакеч жигит эле. Кийинчерээк Абидинге команданын жетекчилери да ага ишеним арта баштадык. 1999-жылында мугалимдердин республикалык спартакиадасына Ош облустук

курама команданын мүчөсү катары Ысык-Көлдүн Тору-Айгырдагы санаториясында өткөн мелдешке катышып экинчи орунга ээ болуп келген элек. Эмнегедир бири-бирибизге жасаган мамиледенби айтор мага кайрылып, агай кудай буюрусун жайында сизди бир эки досунуз менен бирге чай берейин деп жатамын, өзүңүз каалаган эки кишини тандап туруңуз, жакында боло турган күнүң да тактап айтып кетемин деп убада берип кетти. Ойлогон ойду кыстаган турмуш жеңет дегендей ал жылы эмнегедир жолугушпай калдык, убакыттын кандай өткөнү билинбей калат турбайбы. Ошентип ана-мына дегенче билинбей ортодон бир жыл убакыт да өтүп кетиптир. Кийинки жылы апрель айынын башы болуп калганда кечке маал капыстан Ош шаардык ооруканадан жолугуп калсак болобу, эмнегедир Абидиндин бети башы тытылган, колдору да тытылган мени менен күлүп жайнап эле учурашты. Бир колун марли менен ороп моюнуна асып алган, мен тангалыштуу «Ээ баатыр жол болсун, бу сен, өтө балбан адам менен алышкансың го сыягы?, тынчылыкпы деги» - деп суроо салдым. Адатынче тынч эле акеси, азыр айтып беремин силер мынабу мантыканага кирип тургула да чай ала бергиле, азыр мага келинчегим бала-чака менен келип калышыптыр аларды тез эле жөнөтө коюп эле келемин деп басып кетти. Биз, бир порциядан манты алдык да көк чайдан алып бир пиаладан куюп ичип жатсак өзү да келип калды. Ал акыбалды тактап сураганча Абидин кечирип коюңуз акеси, сизге өтө жалганчы болуп калганымга өзүм да кыйла уялып жүрөт элем кечирип коюңуз, шарт ушундай болуп калды. Баягы сизге берген убаданы аман болсок сөзсүз аткарамын, үкөнүз ушундай акыбалга түшүп калбадыбы деп болгон окуяны кыскача төмөндөгүдөй баяндап берди. Былтыр сизге жолугуп кеткенден кийин жай чилдеси келген кезде Акмат деген досум экөөбүз кадимки «Кырк эчит» жайлоосу тарапка мергенчиликке бармак болдук, ана барабыз мына барабыз менен бир топ убакыт да өтүп кеткенин байкабай калыптырбыз, акыры август айынын орто ченинде ок дарыларыбызды камдап алып аталган жайлоого эки ат менен жөнөдүк. Мен бир тооктун этин картошка сабиз менен кошуп бышырып айран нандарыбызды толук камдап танга маал болуп калган мезгилде эки мылтык менен аталган жайлоону карай жөнөп кеттик. Тээкеден чыгып Лаглан айылынан өтүп бир кырды аштык да артыбызды карап биздин айыл кандай кооз экендигине суктанып ар кайсыл окуя жөнүндө кеп кылып бара жаттык. Аңгыча күн да кылайып айлана гүлгө оронгонуна суктанып Кара-Чункурду кантип басып өткөнүбүздү да билбей калдык. Мындай учурда сөз да түгөнбөй шашке маалда «Төө жайлоого» да келип калыптырбыз ышкындын

өскөнүн айтпа, андан терип жеп кырда аттарыбызды тушап бир саатча ар кайсы темалардан сөз козгоп кандай кийик жолугаарына, аны атып ала турган болсок эмне кылаарыбызды болжолдоп отурдук, аркы беттен ышкырган суурга карап Акмат аны атып келмей болду. Беш атар мылтык менен Акмат жарым саат чамасында бир суур атып келе калса болобу. Аны мен бычагым менен сыйрый салдым да колтук бездерин алып жакшылап туздап ошол жердеги ылайыктуу арчага кургап турсун деген ниетте илип койдук. Ишибиздин оң жолго бурулганына сыймыктануу менен «Кичи айран булак» жайлоосуна карай жөнөдүк. Жолдо нары карадык, бери карадык көзүбүзгө ар кайсыл жердеги суурлардын чырылдаганынан башка эч нерсе илинген жок, Өчүгүшкөндөй кийиктин өзүн эмес караанын да көргөнүбүз жок. Аттарыбыздын тындыгына таянып кичи Ак-Төр төргө да жетип келдик да жаныбызга ала келген тоок эти жана нандарыбызды жеп, өткөн жылдагы бир эчкини кантип атканыбыз жана аны кантип араң таап алганыбыз жөнүндө маектешип айрандарыбызды идиштерине бекитүү менен бир саатча убакыт отурдук. Аттарыбызды кайрадан белин тартып көрпөчөлөрүбүздү оңдоп аттарга миндик да жүрүп отуруп чоң «Ак-төр» жайлоосуна да жетип келип калыптырбыз, ыңгайлуу түзөнгө аттарды арканданганча мандайкы бетке дүрбү тартып отурдук. Аңгыча Акмат мандайкы беттеги аска таштын астынан бир нерсени көрө калды да «ой тооба» - карасаң деп дүрбүнү мага сунду. Мен дүрбүнү колго алып Акмат айткан тараптагы капталдагы кичине таштын астынан 1-2 иттин күчүгүнө окшош күчүктөрдү байкадым да, булар кайдан келе калган күчүктөр, тез арада барып ала калышыбыз керектигин айттым. Негедир Акмат дос башында макул деп эле жаткан, кайра бир саамдан кийин эле аларга тийишпөөнү айтып, алсаң сен ала берчи, мага кереги жок, убал болот да кантип багабыз, мүмкүн булар карышкырдын күчүктөрү болушу мүмкүн, так что алсаң сен ала бер мага кереги жок деген чечимди кесе айтты. Кой, кудай өзү берип жаткандан кийин муну да болсо алуу керек, бул деген акча деген чечимге келдим да калган айранды көңтөрө жутуп даярдап алган бош капты алдым да сен карап тур, кокус бир нерсе болсо ок чыгарып мага сигнал бер дедим да бөлтүрүктөрдү карай жөнөдүм. Аларга тез эле жетип бардым. алар 3-бөлтүрүк экен, тыпындап кичинекейлерин айтпа кыңшылашып ойноп, колду сорушат, көздөрүнүн ачылганына караганда бир-эки жума өткөндөй көрүнөт. Айланага карап табияттын кооздугуна көрк кошкондой негедир наристелер сыяктуу назик көрүнүшөт чиркин, аларды ала келген даяр каптын ичине салып жатып өзүмчө не бир кыялдарга чөмүлгөнүмдү айтууга сөз

жетпегендей сезилди. Аларды капка салуу менен эки жакты карап Акматка үн чыгарып эч нерсе жокпу дегендей белги бергенден кийин аларды отурган орунга алып келип Акматка мактангандай көрүндүм да бөлтүрүктөрдү ачып көрсөттүм, да эки жакка өтө кылдаттык менен байкоо жүргүздүк, бирок ошол учурда бизге эч нерсе көрүнгөн да байкалган жок, асманда айланган гана бир бүркүт көрүндү негедир күчүктөр кыңшылаган сайын негедир Акмат бол эй дос, бол, тез кетели, мен бир нерсени сезип жатамын андан көрө тез арада кетип калалы деп шашкалактады. Ал эмне жөнүндө ойлогондугун мен түшүнгөн жокмун, мен өзүмчө шерденүү менен коркконго коен көрүнөт болбочу деп жууткаттым. Ошентип 3 бөлтүрүктүү болуп кудайдын ушунусуна да шүгүр деп тилеп сапар карыды дегенсип үйгө жөнөдүк. Жолдо келе жатып аларды кантип сатуу жолдорун да талкууга алып келе жатып, күчүктөргө берийин деп арчага асып кеткен суур этин алып алдык. Айылга кантип жакын келгенибизди да билбей калыптырбыз. Дос, сенин үйүң айылдын чет жагында эмеспи буларды сенин эле үйүнө таштап коелу, мен эртең менен биринчи автобуска жетип келип каламын, анан буларды кудай буюрусса Ошко алып барып менин тааныштарым бар ошолор аркалуу сатабыз да каалаганча бир тойлойлу дедим. Акмат эмнегедир кезерип макул болгон жок. Андай болсо мындай дедим да өзүм үйгө алып кеттим. Келинчегимдин наалыганына карабастан эртеси Ошко жеке өзүм эле бардым да ар бирин 4 миң сомдон баалашып сатып жибердим. Арадан 5 ай өтүп болгон окуя да эстен чыгып калгандай болгон эле бөлтүрүктөрдүн энеси Акбара күчүктөрүнүн жыгты боюнча из кууп айылга бөлтүрүктөрүн издеп келиптир да Акматтын үйүн акмалаптыр, анын иттери ызылдап жолотпой койгондуктан ал жерден из кууп отуруп менин үйүмө келип короодогу койлорго кол салган экен, мен эч нерседен кам жок үйдө элем, балдарым чуркап кирип эле ата короонун ичи ызы чуу болуп жатат дегенинен эч нерсе ойдо жок короого кирсем койлордун арасынан эле эки көз жалтырап мага атырылды, мен да эмне болгонун ойлогон жокмун, оюмда кутурган ит экен деп ойлодум. Аны менен алышып колум анын алкымынан катуу кармоо менен басып жыгылдым да Айман... эле Айман... деп аялымды чакырдым. Катуу кыйкыруу менен балта-балта деп жандалбастаным. Бир топ убакыттан кийин чон балам жана келинчегим кошо кирип келишти да мага жардам берүү менен аны баш чаап өлтүрүп тынгандан кийин аны эшиктин алдына алып келип таштадым да электр жарыгын жагып жарыкка абайлап кароо менен анын чын эле карышкыр экенин таандым. Карышкыр экенин билгенден кийин ой-тообо өч алганы келген

турбайбы деп ойлогондо денем дүркүрөп кетти. Ал көрсө баягы мен алып келген бөлтүрүктөрдүн энеси карышкыр экен аке деп Абидин жаркылдап күлгөн эле. Ошондо мен да Абидин чын эле эрдик кылган экен деп ойлоптурмун, көрсө ал анын ит эмес эле карышкыр экендигин чын эле тааныган учурда жүрөгү кабынан чыгып кеткендиги кимдин оюна келиптир. Абидин үйүндөгү эле дары дармек менен дарылана баштаганын угушкан тууган туушкандары келишип кой, больницага барып кутурмага каршы дарыланба-саң болбойт дешкенинен эле келип дарыланып жата-мын акеси деп жыйынтыктаган эле. Ал окуяны уккан учурда менин оюма да, ошол учурдагы аны карап дарылап жатышкан медицина кызматкерлеринин да ойлоруна кыргызча жүрөк көтөрүү деген амалды ойлогон эмес турбайбызбы. Убакыт деген учкан куш демекчи арадан эки ай өткөндөн кийин дагы бир ор-дочу жигитибиз учурап калып, агай баягы Абидинди уктунузбу, ал ааламдан өтүп кетиптир ыраматылык деп каардуу кабарды угузду. Көрсө Абидин ал бөлтү-рүктөрдүн эне карышкыры экендигин электр жары-гында тааныган учурда эле жүрөгү бир солк эткен окшойт, ошондо байкуш жүрөк кабынан чыгып кет-

кен экен да, аны өзү да билбей калган, же аны дары-лаган дарыгерлер да билбей калган окшобойбу. Уба-кыт баарын өз жайына коет дегендей оорубай сыкта-бай эле эки айдан кийин оо дүйнөгө кете бериптир. Убагында улуу жазуучу Чынгыз агабыз Акбаранын көз жашын бекер жазбаганын, мындай окуялар турмушта кайталанып тураарына биз да күбө болуу менен аттин деп өкүнүп жатпайбызбы. Абидин тирүү болгондо уул балдарын ээрчитип ордо ойнотуп Кыр-гызстандын ордо боюнча жаны чемпиондору пайда болоор беле деген ой ар дайым эсимден чыкпайт. Улуу жазуучубуздун 90 жылдык мааракесине ушул макаламды жарыялоо менен адам жана табияттын таттуулугун улантууга чакыруу менен бул макалам-ды Абидиндин арбагына эстелик болсун деп ти-леймин.

Адабияттар:

1. Айтматов Ч.Т. «Кыямат». - Бишкек, 1996.
2. Өмүрбектегин А.М. «Ордону ойноп үйрөнөлү». - Ош, 1991.
3. Бектенов З., Мусин Ю. «Кыргыз эл оюндары». - Фрунзе, 1974-ж.